

הם [ולכמה שיטות, זר הנושא כפיו עובר באיסור עשה מדאורייתא], וכן מובן שנותנים להם פדיון הבן, ובברכה. וכן בנם פטור מן הבכורה. אולם גם לפי הצד השני אפשר כדעת הסוברים שאין איסור דאורייתא בור הנושא כפיו אלא משום ברכה לבטלה שלהרבה שיטות אינו מדאורייתא.

ואפילו לפי הצד הראשון, יש מקום לומר שאף שלכתחילה יש להצריך יחוס לענין עבודה, אין זה לעיכובא — אם אין כהן אחר מיוחס ותבטל העבודה בשל כך — כך כתב ה'חתם סופר' בתשובתו לרעק"א (י"ד רלו) על הקרבת קרבנות בזמן הזה. והביא מרבנו יחיאל מפריז שרצה להקריב בזה"ז. ואמנם אין הדבר מוסכם.

וזו לשון החזו"א (אה"ע ב,ז): 'ואפשר דבליכא כהן אחר לא העמידו חכמים דבריהם. לכן בזה"ז אי איתיהיב רשות להקריב קרבן פסח, אין לבטל בשביל שאין לנו כהן מיוחס, וסגי בבדיקת ד' אמהות, אף שאין לנו יחוס אבות עד כהן שעבד. ואפשר דהעמידו חכמים דבריהם אף כי האי גוונא. ושמענו שדנו בזה רבותנו אחרונים ז"ל, ועוד דנו משום חסרון תכלת לאבנט.'

כמו כן יש שכתבו שברבות העתים ומצוקות הימים וערוב הגליות, בטלה חזקת הכהנים, אף זו שהיתה קיימת בזמן התנאים והאמוראים, כי נתערבו בהם הרבה אחרים. — ע' בכל זה: מאירי קדושין סט: שו"ת מהרי"ט ח"א פה קמט; ים של שלמה — ב"ק פרק חמישי, לה; שו"ת חת"ס הנ"ל ובס"א; שא; שבות יעקב ח"א צג; שאילת יעב"ץ ח"א קלה; פתחי תשובה י"ד שה שכב; שו"ת בית אפרים או"ח ו; אחיעזר ח"ג לו; חזון איש שביעית ס אה"ע ג; שו"ת שבט הלוי ח"ג קס.

דף כה

הערות ובאורים בפשט

'בתרומה דרבנן' — פירוט שיטות הראשונים בסוגי הפירות החייבים בתרומות ומעשרות מדאורייתא ומדרבנן — ע' במובא בבכורות נד (חוברת פב).

'מעיקרא אכול בתרומה דרבנן, השתא אכול בתרומה דאורייתא. ואי בעית אימא, השתא נמי בתרומה דרבנן אכול, בתרומה דאורייתא לא אכול... הכי קאמר: לא במידי דאיכרי קדש... ולא במידי דאיכרי קדשים.'

לפי לישנא בתרא, הפסוק אשר לא יאכלו מקדש הקדשים מתפרש על תרומה וקודש. ועל כרחנו לומר לפי זה שתרומה-דרבנן איננה בכלל 'קודש', שהרי ממנה אכן אכלו. אלא שהטילו בה חכמים איסורים כתרומה, אבל במהותה איננה קודש.

ויש לומר שלפי הלשון הראשונה שעלו לאכול בתרומה דאורייתא, גם תרומה דרבנן בכלל 'קודש' היא, ומשום כך לשיטה זו לא ניתן לפרש 'קדש הקדשים' על תרומה, אלא על קדשי המקדש.

ויש להסביר שזהו בעצמו טעם מחלוקתם אם העלום מתרומה דרבנן לדאורייתא, שלפי לישנא קמא תרומה דרבנן ודאורייתא ענין אחד הם, שניהם קודש, ולכן הוחזקו מזה על זה. וללישנא בתרא — זה 'איסור' וזה 'קודש', הלכך אין חזקתם בתרומה שמדרבנן מועילה לתרומה דאורייתא כל עיקר (אגרות משה י"ד ח"א רל,א. ע"ש בהשלכות הנובעות מהסבר זה. עוד בבאור מחלוקת שתי הלשונות — ע' בשו"ת שבט הלוי ח"ג קס).

'אפילו למאן דאמר תרומה בזמן הזה דרבנן חלה דאורייתא שהרי שבע שכיבשו ושבע שחילקו

נתחייבו בחלה ולא נתחייבו בתרומה' — לכאורה אינו מובן מה ענין זה לשבע שכיבשו, הלא אם תרומה בזמן הזה דרבנן משום שבטלה קדושת הארץ, למה יתחייבו בחלה. יש מי שפירש על פי מה שכתב להוכיח שירושה שניה כשבאו בימי עזרא לא נתבטלה, [ולכן אמר רבי יוסי 'ירושה שלישית אין להם'], ומכל מקום אמרו (ב"ב קכב). שלעתיד לבוא עתידה ארץ ישראל שתחלק ל"ג שבטים — הרי שהחלוקה הקודמת אכן נתבטלה, וא"כ הרי זה ממש כאותו מצב שהורישו את הארץ אבל טרם חלקה, שפטורים מתרומה וחייבים בחלה. (עפ"י אבני נזר אה"ע יו"ד תלג. וע"ש הסבר נוסף בס"י תלה,ו).

(ע"ב) 'ההוא דאתא לקמיה דרבי יהושע בן לוי, אמר ליה: מוחזקני בזה שהוא לוי. אמר ליה: מה ראית? אמר ליה: שקרא שני בבית הכנסת. — בחזקת שהוא לוי או בחזקת שהוא גדול? — שקרא לפניו כהן. והעלהו רבי יהושע בן לוי ללויה על פיו. רש"י: 'ללויה' — לתת לו מעשר ראשון.

— שתים זו שמענו: א. גם להעלות ללויה, כמו לכהונה, דרושה הוכחה. ואין אדם נאמן על עצמו לומר שהוא לוי — לקבלת מעשר — ללא הוכחה. ב. הוכחה מכך שעולה לתורה בתור לוי, דיה כדי להעלותו ללויה.

לאור זאת יש לעיין בזמננו, שהעולים לתורה לכהן וללוי, עולים ללא ראייה או חזקה כלשהי, שאין לנו בית דין שיפקח וידקדק בדבר. ממילא בטלה הראייה על היותו לוי, ואם כן, לכאורה אין ליתן בזמן הזה מעשר ראשון ל'לויים', אף מטבל ודאי.

מאידך יש לומר, כיון שמצד עיקר הדין אדם המוחזק לכהן או ללוי, אין לחוש ליחוס, אלא שעשו חכמים מעלה ביוחסין שלא ליתן אלא למיזחס, יש לומר שלא החמירו אלא בזמן שיש מיזחסים, אבל בזמנינו שאין לוי מיזחס, ראוי ליתנו. או שמא יש לחוש שאם יתנו לו, יתרבו העולים על פי עצמם בשקר. וכיון שאין בידנו להעמיד הדת על תלה, לבדוק את העולים לנשיאת כפים ולתורה — ראוי שלא ליתנם, ותקנת חכמים במקומה עומדת.

— בספק זה ובדומה לו, הסתפק החזון-איש זצ"ל (שביעית ה,יב; אה"ע ג) ולא הכריע. (והרהר ממורי הוראה מורים ליתן מעשר ראשון מטבל-ודאי ללוי. ואף להחזו"א, בכל מקרה יש להעלותו בדמים, כמבואר שם עפ"י השו"ע יו"ד סא,י. וע"ע ארץ ישראל' (לר"מ טוקצינסקי) ח"ב ו; 'מצוות הארץ' (לר"ק כהנא) יא,ב).

'בחזקת שהוא כהן או בחזקת שהוא גדול?' — מוכח כאן שלא היו רגילים לכנות 'כהן' או 'לוי' את הכהנים והלויים בעלייתם לתורה. (עפ"י ריטב"א; הגהות יעב"ץ)

רש"י ד"ה 'שקרא לפניו' — 'ואי לאו דהאי כהן הוה, לא היה קורא שני אלא שלישי. שנים כהנים היו קורין לפניו, והוא שלישי'... — זו דעת יחיד, אבל שאר הראשונים והפוסקים חולקים, עפ"י הסוגיא בגיטין, שאותו קורא מברך פעמיים. ואף רש"י עצמו כתב כך בגיטין. וכך היא ההלכה למעשה ללא פקפוק. (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ג כ)

'ואם אין שם גורן בטלה כהונה' — במקום שאין שם בית דין, שאין נשיאת כפים חזקה, ובעיירות שאין חילוק מתנות חזקה לכהונה — שם אם אין גורן בטלה כהונה. (ריטב"א ורשב"א. צ"ב במה נחלקו ריש לקיש ור"א וריו"ח. ודוחק לומר שלר"א וריו"ח אין מחזיקים על פי קריאה בתורה ולכך בטלה כהונה. ושמא יש לקרוא בלשון תמיחה, וכי אם אין גורן תיבטל כהונה, והלא אפשר להעיד על פי חזקה שקרא בביהכ"נ וכד'. וצ"ב במפרשים).

פרפראות לחכמה

'ההוא דאתא לקמיה דריש לקיש... אמר לו רבי אלעזר: ואם אין שם גורן בטלה כהונה. זימנין הווי יתבי קמיה דר' יוחנן, אתא כי הא מעשה לקמיה, א"ל ריש לקיש: ראיתו שחילק על הגורן. א"ל רבי יוחנן: ואם אין שם גורן בטלה כהונה. הדר חזייה לר' אלעזר בישות. אמר, שמעת מיילי דבר נפחא ולא אמרת לן משמיה?'

— אם כי רבי אלעזר הוא בעל המימרא 'כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם' (מגילה טו.), לא הזכיר את בעל המאמר, רבי יוחנן, משום שהיה מחשיב עצמו כתלמידו (כנראה מתוך הנהגתו לפסוע לאחוריו כשנפטר מרבי יוחנן — יומא נג. ע"ש), ותורת רבו היתה על לשונו תדיר, לכך לא ראה צורך להזכירו על כל הלכה שאומר בשמו.

זו גם הסיבה שידע ריש לקיש שרבי אלעזר שמע מרבי יוחנן את הדברים, ולא כיוון אליו מדעתו — לפי שהשתמש בדיוק באותו ביטוי, כדרך שציוו על התלמיד לומר בלשון רבו (עדות א.ג.).

והמעין ימצא הרבה מאמרים שבמקום אחד נאמרו בשם ר' יוחנן ובמקום אחר בשם ר' אלעזר, לפי שסתם דברי ר' אלעזר המה דברי ר' יוחנן רבו. (הר"ר ראובן מרגליות ז"ל, בספרו 'מחקרים בדרכי התלמוד' יג, עיין שם עוד באריכות. ויטוד הדבר כתב הריטב"א כאן ובמכות ה, שלא חש רבי אלעזר להזכיר בשם רבי יוחנן כי סמך שהכל יודעים שדבריו המה דברי רבי יוחנן רבו המובהק. עוד צידד (במכות) שמא לא שמע ממנו שמועה זו בשעה שאמרה. וע' גם בהקדמת פנים מאירות.

וע"ע במובא בסנהדרין כו (חוברת טל) על דרכו של ריש לקיש בהקפדה על עמעום כלשהו במדת האמת ובגילוי כל הפרטים).

דף כו

'ונפק עליה קלא דבן גרושה וכן חלוצה הוא... לוי — דלאו לוי הוא' — מבואר כאן שכהן חלל, אפילו בנגד 'לוי' אינו נכנס, אלא הרי הוא כ'ישראל'. ואף שהכהנים הינם משבט לוי, והרי אין פסול חללות בלוייה אלא בכהונה, ואם כן, היה ראוי לכל הפחות להחשיב את החלל כלוי? — צריך לומר שדין 'לוייה' שיש לכל כהן, אינו מצד תולדתו אלא מצד קדושתו, שיש בכלל מאתים מנה. לכך כשנתחלל מקדושתו, יצא אף מקדושת בן לוי. ובירושלמי ביבמות נחלקו חכמים בדבר. (קובץ שיעורים. וכ"כ בשו"ת אבני נזר (יו"ד תנו, והביא כמה דוגמאות לדבר. וע' ב'אילת השחר' שהעמיק חקר בענין זה).

(ע"ב) 'ואתו בי תרי ואמרי בן גרושה וכן חלוצה הוא...'. — בטעם הדבר שמעמידים את הכהן על חזקת כשרותו בתרי ותרי — אם משום שהכשרונו תחילה על פי העד, וזה היה מצבו הקודם, או משום שחזקת האב מועילה לבן — ע' בראשונים כאן ובב"ב לב. והאריכו האחרונים בבאור ענינים אלו — ע' רעק"א וקובץ שיעורים שם; שערי ישר ב, ב, ז; חזון איש אה"ע ב, כה; אפיקי ים ח"א כו; בית ישי ג, נח, א; אגרות משה אה"ע ח"א מא, ה.

'במצטרפין לעדות קמיפלגי ובפלוגתא דהני תנאי, דתניא: אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהם כאחד (את העדות). לאפוקי אחד אומר בפני הלווה ואחד אומר בפני הודה לו עליו. רש"י. רבי יהושע בן קרחה אמר: אפילו בזה אחר זה. ואין עדותן מתקיימת בב"ד עד שיעידו שניהם כאחד... — יש לבאר סברתו של רבי יהושע בן קרחה, לחייב על סמך עדים, אשר כל אחד מהם מעיד על סיפור

מבואר בברייתות שכל זה אמור רק במקום שיש בית דין קבועים, כגון בארץ ישראל, בבבל בסוריא ובאלכסנדריה בשעתו, וכן בכל מקום ששלוחי ראש חדש מגיעים, אבל בשאר מקומות אין מעלים מנשיאות כפים כלל.

להלכה מבואר ברמב"ם (איסור"ב כ, ט) שאין מעלים מנשיאות כפים ליוחסין, אבל מעלים לתרומה דרבנן. והתוס' (כה: ד"ה נאמן) כתבו שמעלים מנשיאות כפים לתרומה דאורייתא, ורק מבני ברזילי לא העלום לתרומה דאורייתא [ל'אבעית אימא'] מפני שהורעה חזקתם. (וכן מבואר מהברייתות כפי שבארו בגמרא, דלמ"ד אין מעלים מתרומה ליוחסין, מעלים מנשיאות כפים לתרומה / חלה דאורייתא).

והמנהג בזמן הזה שאין מעלים מנשיאות כפים [והוא הדין מפדיון הבן], אף לא לתרומה דרבנן. [והטעם בזה משום בלבול הגלויות ועירוב המשפחות, או אפשר שמעיקר הדין הכהנים בחזקתם אלא שא"כ היה לנו לתקן שלא יעלו הכהנים לנשיאות כפים ולתורה על פי עצמם, ואין ידינו תקיפה לתקן זאת], (ע' ים של שלמה ב"ק ה, לה; רמ"א תנו, ב ומגן אברהם; חזון איש שביעית ס, ד; אגרות משה אה"ע ח"ג כו; שבט הלוי ח"ג קסא. ובשו"ת אחיעזר ח"א לו) הורה שיש ליתן בזמן הזה תרומה לכהני חזקה להנאה של כילוי, כגון להאכיל לבהמתם).

ד. דין חלה כדין תרומה, אלא שיש אומרים שחלה בזמן הזה מדרבנן ותרומה דאורייתא [ולפי זה ל'אבעית אימא' דלעיל, לדברי הכל אין מעלים מחלה בזה"ל ליוחסין], ויש אומרים להפך, וכדלהלן.

ה. מבואר בברייתא שחילוק מתנות (= זרוע לחיים וקִיבָה) בכרכים שמצויים בהם עוברים ושבים, מהוה חזקה לכהונה. (ולפי מה שדחו שהברייתא מדברת להעלות לתרומה, אין הוכחה שמעלים מחילוק מתנות ליוחסין).

דף כה

מב. א. האם תרומה וחלה בזמן הזה מדאורייתא או מדרבנן?

ב. האם מעלים מתרומה / חלה דרבנן לחלה / תרומה דאורייתא?

ג. האם מעלים אדם לכהונה על פי קריאתו בתורה בבית הכנסת?

ד. האם מעלים אדם לכהונה על פי עדות קרובו?

א. לדברי רבנן אפילו למאן דאמר תרומה בזמן הזה דרבנן (ונחלקו תנאים בדבר ע' גדה מו) — חלה דאורייתא, שהרי שבע שכיבשו ושבע שחילקו נתחייבו בחלה ולא נתחייבו בתרומה. ואילו רב הונא בריה דרב יהושע אמר להם, אדרבה, אפילו למאן דאמר תרומה בזמן הזה דאורייתא — חלה דרבנן. (בבאבס אל הארץ — בביאת כולכם אמרתי ולא בביאת מקצתכם). וכן נחלקו תנאים בדבר, בשתי ברייתות.

א. הלכה כרב הונא בריה דר"י, ואפילו בימי עזרא חלה אינה מדאורייתא כי צריך 'ביאת כולכם'.

(רמב"ם בכורים ה, ה; יו"ד שכב, ב).

ולענין תרומה — לדעת הרמב"ם (תרומות ספ"א) והסמ"ג (עשה קלג) והחינוך (רפד) אינה אלא מדרבנן, ואפילו בימי עזרא — שצריך ביאת כולכם. והראב"ד השיג.

ב. העיקר הקובע שיהא רוב ישראל בזמן ביאתם לארץ, ולכן בימי יהושע שבאו כולם, נתחייבו בחלה מדאורייתא גם לאחר שגלו רוב ישראל ממנה ונשארו בה מיעוט ביהודה. (עפ"י מנחת חינוך

שפה, ג).

ב. מבואר בברייתות שמעלים מתרומה או חלה דרבנן לחלה או תרומה דאורייתא. התוס' (ד"ה נאמן) כתבו בתירוץ אחד שזהו רק למאן דאמר אין מעלים מתרומה ליוחסין, אבל למאן דאמר מעלים, אין מעלים מתרומה דרבנן לתרומה דאורייתא. ועוד צדדו לומר שלפי שניהם מעלים מתרומת דגן תירוש ויצהר בא"י אפילו היא מדרבנן לחלה דאורייתא, אבל מתרומת חו"ל או תרומת פירות דרבנן אין מעלים לתרומת א"י אפילו היא דרבנן.

ג. רבי אמי העלה אדם לכהונה על פי עדות שקרא ראשון בבית הכנסת ואחריו קרא לוי. וכן רבי יהושע בן לוי העלה ללויה עפ"י עדות שהיה קורא שני לאחר הכהן.

כתבו פוסקים אחרונים: עתה שאין בודקים אחר העולה לתורה, גם כשאינו מוחזק וידוע לנו כלל, אפשר שאין להעלותו למעשר על פי זה. אך יש אומרים שבזמן שאין מיוחסים כלל, יש ליתן מעשר למוחזק כלוי אפילו אינו מיוחס.

ד. רבי העלה בן לכהונה על פי אביו שהעיד שהוא בנו וכהן. ודוקא להאכילו לתרומה שבידו הדבר, אבל לא להשיאו אשה (פירוש, אינו מצטרף עם אחר להשיאו אשה כיון שהוא קרוב. תוס'). רבי חייא סובר שאין להעלות על פי עדות קרוב מלבד במסיה לפי תומו, וכמעשה ברבי שהעלה אדם שהסיה לפי תומו שבהיותו תינוק ויוצא מבית הספר (היא עדות שאינו עבד (תוס'). אבל בלא"ה חוששים שמא הוא עבד וכד'. ואפשר דוקא כאן חוששים משום שהוא עצמו אינו יודע ביחוס משפתחו. ע' שעה"מ איס"ב כ,ה), טיהרוהו והאכילוהו תרומה.

א. במשנת קדושין (ע"ט): מוכח שאין אדם נאמן על בניו להאכילם תרומה. ורבי חולק על אותו תנא. ואפשר שאותה משנה הולכת בשיטת רבי יהודה שמעלים מתרומה ליוחסין, לכך אין מעלים לתרומה על פי עד אחד. וגם לא על פי קרוב, אפילו בצירוף עד כשר. (עפ"י תוס').
ב. יש לשמוע מדברי התוס' (כו. ד"ה במסיה), שלמאן דאמר מעשר ראשון מותר לזרים, אין האב נאמן להעיד על בנו שלוי הוא להאכילו במעשר, שהרי אין בידו לעשות שיחלקו לו מעשר).

דף כו

- מג. א. האם מחזיקים אדם לכהונה על פי עדות עצמו המסיה לפי תומו?
ב. האם חלוקת מעשר ראשון ואכילתו מהוה חזקה לכהונה או ללויה?
ג. איזהו 'ערער' שבכחו להוריד אדם מחזקת כהונה?
ד. מה הדין כשיצא קול על כהן מסוים שהוא חלל, ואחר כך בא עד אחד והכשירו, ואח"כ באו שני עדים לפסלו, ושוב בא עד והכשירו?
א. מחזיקים אדם לכהן להאכילו בתרומה על פי עדותו במסיה לפי תומו, כאמור. [ומבואר במקום אחר (ב"ק קיד:) דהיינו דוקא בתרומה דרבנן (כגון תרומת חו"ל או שאר פירות. תוס' כה:), אבל בתרומה דאורייתא אינו נאמן].

ב. למאן דאמר מעשר ראשון מותר לזרים, והוא הדין לחלל, אין אכילת מעשר מהוה ראייה כל כהונה או לוייה, אבל אם נותנים לו בתורת חלוקה הרי זו חזקה ללויה או לכהונה. ואפילו לדברי רבי אלעזר בן עזריה שאמר מעשר ראשון אף לכהן, ולאחר שקנס עזרא ללויים שלא עלו, הריהו ניתן רק לכהנים, אעפ"י כ' לפעמים יארע שנותנים אותו גם ללוי, ועל כן אין ראייה מחלוקת מעשר על כהונה. ואולם אם ידוע על פלוני שבן כהן הוא אלא שיצא עליו קול שהוא בן גרושה או חלוצה — אם יש עדות שחילקו לו מעשר, הרי זו חזקה על כשרותו.